

עיריית תל-אביב - יפו
המחלקה לשימור מבנים

מתחם 'יריד המזרח' תיעוד היסטורי ותיעוד אדריכלי

אמנון בר אור אדריכלים בע"מ

ספטמבר 2007 אדר' אחראית עדי סלע וינר

רח' אחד העם 9 (מגדל שלום) ת"א 65251, טל': 03-5163082, פקס: 03-5163079
Tel. 972 3 5163082 Fax. 972 3 5163079 9 Ehad Haam, Tel Aviv 65251
amnon@baror-arc.com www.amnon-baror.com

תכן עניינים

פרק 1	'יריד המזרח' – תיעוד היסטורי	חלק ב'	'יריד המזרח' – תיעוד היסטורי פיס
חלק א'			
1.1	רקע כללי	1.9	תיעוד היסטורי בדגש אורבאני ואדריכלי של המתחם והמבנים ההיסטוריים
1.2	הרקע ההיסטורי והנסיבות להקמת 'יריד המזרח'	1.10	מצלומי אוויר היסטוריים של מתחם 'יריד המזרח'
1.3	תערוכות 'יריד המזרח' המוקדמות	1.11	מתחם 'יריד המזרח' – מבנים היסטוריים מקוריים טבלה מרכזת
1.4	התערוכות במתחם 'יריד המזרח'	1.12	צילומים היסטוריים של מתחם 'יריד המזרח'
1.4.1	תערוכת 'יריד המזרח' 1934	1.13	מבנים היסטוריים מקוריים – צילומים היסטוריים, תכניות מקוריות ומסמכים שונים
1.4.2	תערוכת 'יריד המזרח' 1936		
1.4.3	דעיכת המפעל עד לחידושו במרכז הירידים		
1.5	הנפשות הפועלות של 'יריד המזרח'		
1.5.1	היזמים		
1.5.2	החברות הבונות את מתחם 'יריד המזרח' והעומדים בראשם		
1.5.3	'הגמל המעופף'		
1.6	המתכננים המקוריים של המתחם ושל המבנים בעלי החשיבות ההיסטורית שבו		
1.6.1	ג'ניה אורבוך		
1.6.2	אריה אלחנני		
1.6.3	וולי (זאב) וולטש		
1.6.4	יוסף נויפלד		
1.6.5	ריכרד קאופמן		
1.6.6	אריה שרון		
1.7	הפעילות במתחם בשנים בו פעל 'יריד המזרח' ואחריו		
1.7.1	המכביה		
1.7.2	"מפקד התרבות העברית" – תערוכת 'ימי ביאליק'		
1.7.3	התזמורת		
1.7.4	נמל תל אביב		
1.7.5	תערוכת הפרחים		
1.7.6	כ"ג יורדי הסירה		
1.7.7	מפעל הסניף		
1.7.8	הפגנות נגד הספר הלבן		
1.8	המתחם משנת הבניה ועד היום – התפתחות פיסית, יעודי קרקע ושימושים		
1.8.1	שימושים		
1.8.2	התפתחות פיסית ויעודי קרקע – סקירת תכניות והצעות תכנון		

254	ניתוח והערכה אדריכלית	פרק 4
255	ניתוח עקרונות התכנון ומאפייני הבניה של החלקים השונים במתחם	4.1
255	בחירת המקום והמתכנן	4.1.1
256	תכנית האב של מתחם 'יריד המזרח'	4.1.2
264	הגדרת מבנים בעלי חשיבות היסטורית	4.2
266	מבנים בעלי חשיבות היסטורית ריכוז נתונים, תיאור מצב קיים והערכה אדריכלית	4.3
267	כיכר הכניסה הראשית – כיכר פלומר	
268	עיר מודיעין (A1)	
269	משרד התערוכה (A2) והדואר (A3)	
270	סלון האוטומובילים / טרקלין המכוניות (A4)	
271	ביתן בריטניה (A7)	
272	הביתן האיטלקי (B1) ארמון תוצרת חוץ / ביתן האומות (B2) הביתן הצרפתי (B3)	
273	הביתן הבלגי (B5)	
274	ארמון תוצרת הארץ (C1) וה'אמפיתיאטרון' (C7)	
275	הביתן הבולגרי (D2)	
276	קפה 'גלינה' (E2)	
277	ביתן ההסתדרות (E3)	
278	איצטדיון המכביה (F1)	
279	פסל 'הגמל המעופף'	
280	פסל 'הפועל העברי'	
	מבנים לבחינת הכללתם ברשימת המבנים בעלי חשיבות היסטורית	
281	ביתן המכונות (A6)	
282	ביתן B.T.H 'בריטיש טומפסון יוסטון' (A10)	
283	ביתן עיריית תל אביב (C4)	
284	ביתן ממשלת ארץ ישראל (C5)	
285	ביתן האשה – הביתן הנורבגי (D8)	
286	הביתן הלבנוני (D10)	
287	הערכה אדריכלית של הערך האורבאני והערך האדריכלי של המתחם והמבנים שבו	4.4
	נמל תל אביב	נספח 1
	מפת מתחם 'יריד המזרח' ונמל תל אביב	נספח מס' 2
	רשימת מקורות	
	אינדקס	

לחברת זו מצורפת חוברת מלווה 'מחתם יריד המזרח' המלצות ראשוניות לשימור

	רובע E	
168	ביתן החקלאות (התאחדות האיכרים) (E1)	
169	'קפה גלינה' (E2)	
175	ביתן ההסתדרות (E3)	
176	רובע E ביתנים ארעיים	
177	'איצטדיון המכביה' (F1)	
177	שטח G – 'הלונה פארק'	
178	השטחים הפתוחים של מתחם 'יריד המזרח' – צילומים היסטוריים ואופי הטיפול בהם	1.14
179	דוכנים – 'קיוסקים'	1.14.1
180	פסלים	1.14.2
186	פיתוח שטח – דרכים, שבילים, גינות וצמחיה ואלמנטים נוספים	1.14.3
	פרק 2	
189	מיפוי מתחם 'יריד המזרח' והמבנים ההיסטוריים	
190	מפה מס' 1 – מפת מצב מקורי מתחם 'יריד המזרח'	2.1
191	מפה מס' 2 – מפת מצב מקורי על גבי תצ"א עדכנית של מתחם 'יריד המזרח'	2.2
	מפה מס' 3 – מפת שרידי מבנים מקוריים ומבנים שנהרסו על-גבי מצב קיים	2.3
192	מתחם 'יריד המזרח'	
	פרק 3	
194	מתחם 'יריד המזרח' מצב קיים – תיעוד צילומי ותיאור מילולי	
195	מתחם 'יריד המזרח' – מבט כללי	3.1
199	צירים מקוריים ושטחים פתוחים במתחם 'יריד המזרח'	3.2
204	מבנים מקוריים ושרידי מבנים מקוריים – תיעוד צילומי ותיאור מילולי מלווה	3.3
205	רובע A	3.3.1
219	רובע B	3.3.2
228	רובע C	3.3.3
233	רובע D	3.3.4
241	רובע E	3.3.5
242	רובע F	3.3.6
243	רובע G	3.3.7
245	רשימת חומרים שזוהו במבנים ובשרידי מבנים מקוריים במתחם 'יריד המזרח'	3.4
249	צמחיה במתחם 'יריד המזרח'	3.5

מבוא

נושא העבודה המובאת בזאת הינו מתחם 'יריד המזרח' – תיעוד היסטורי ותיעוד אדריכלי. חלקיה הראשונים של העבודה מוקדשים לתיעוד היסטורי של 'יריד המזרח' החל מסקירה היסטורית על תולדות הירידים והתערוכות המוקדמות שהתקיימו בארץ, התערוכות במתחם 'יריד המזרח' הנחקר, דעיכת מפעל הירידים והקמתו במתכונת מחודשת ב'מרכז הירידים'. לימוד זה נעשה תוך הכרת הקונטקסט העולמי, האזורי והמקומי בו צמחו התערוכות הגדולות, הבנת הרקע והנסיבות להקמתן, הגורמים המעורבים והנפשות הפועלות בהפיכת החזון והחלום למציאות.

פרק ראשון נרחב הוקדש לתיעוד היסטורי / פיסי של מתחם 'יריד המזרח' בשטח 'חצי האי הירקוני' וחשיבותו כפרק מקשר בין התייעוד ההיסטורי לתיעוד המצב הקיים. בעבודה נאספו תצלומי אוויר היסטוריים, תצלומים היסטוריים של המתחם הבנוי, השטחים הפתוחים, תמונות הפסלים ואלמנטים אחרים של הפיתוח הנופי וכן תצלומים היסטוריים רבים של המבנים שנבנו במתחם (גם עבור אלו שלא הוגדרו כ'מבנים בעלי חשיבות היסטורית' בשלב הניתוח וההערכה). כמו כן נאספו מסמכים היסטוריים הכוללים תכניות מקוריות או מאוחרות של המבנים, היתרי בניה ותכתובות מתוך תיקי הבניין, ידיעונים וכתבות בעיתוני התקופה. חלקים אלה דרשו איסוף חומר מארכיונים ומגורמים פרטיים רבים (רשימה מצורפת).

הפרק השני עיקרו מיפוי מתחם 'יריד המזרח' בשטח 'חצי האי הירקוני' הן לצורך התייעוד והן ככלי לחקירת המצב הקיים בשטח כיום (נכון למועד ביצוע הסקר – קיץ 2006). הפקנו מפה עדכנית בה הוצגו המבנים ושרידי המבנים ההיסטוריים המקוריים אשר אותרו בשטח המתחם כחלק ממכלול המבנים הקיימים. הזיהוי שנעשה בשטח והמידע המוצג במפה מאפשרים שילוב המבנים וחלקי המבנים ההיסטוריים המקוריים שעדיין קיימים ואשר ישומרו או ישוחזרו בתכניות הפיתוח והתכנון המוצעות והמבוצעות בשטח בימים אלו.

הפרק השלישי משלים את פרק המיפוי ומציג תיעוד צילומי ותיאור מילולי של תמונת המצב הנוכחי הקיים במתחם 'יריד המזרח' לגבי כל אחד מהמבנים וחלקי המבנים ההיסטוריים המקוריים שקיימים במתחם. התייעוד הצילומי המפורט בחלק מהווה כבר היום חומר ארכיוני מכיוון שבעת ביצוע עבודת המחקר והסקר השתנו דברים בשטח וחלקי מבנים מקוריים ואלמנטים אדריכליים שהיו קיימים בתחילת התייעוד "טופלו" במסגרת עבודות השיפוץ והפיתוח המתבצעות בימים אלה בשטח. חשיבותם של פרק 2 ופרק 3 הינה בהצגת תמונת מצב קיים מפורטת ככל שניתן לגבי המצאי בשטח מתחם 'יריד המזרח' נכון למועד הגשת העבודה.

הפרק הרביעי מוקדש לדיון בניתוח ובהערכה אדריכלית של מתחם 'יריד המזרח' ושל המבנים הכלולים בו החל מתהליך התכנון בראשית שנות ה-30 של המאה העשרים ועד לבחינת חשיבותו של המתחם כיום. בפרק זה מוצגים המבנים אשר הוגדרו כמבנים בעלי חשיבות היסטורית תוך הצגת הערכים על-פיהם אובחנה הגדרה זו. עבור כל מבנה הוכן דף נתונים מרכזי הכולל פרטים אודות שנת הבניה, האדריכל / המתכנן, הערכה אדריכלית של המבנה המקורי, חומר תיעודי קיים ומיקומו, תצלום היסטורי ותצלום מצב קיים, תיאור המצב הקיים והערכת החשיבות ההיסטורית. דף הנתונים משמש מעין מדריך ראשוני לקבלת מידע על המבנים בעלי החשיבות ההיסטורית המרכזיים את המתחם. בסוף הפרק מובא ניתוח הערכים האורבאניים והאדריכליים של המתחם בכללותו. המלצות ראשוניות לשימור המבנים שהוגדרו כמבנים בעלי חשיבות היסטורית מרוכזות בחוברת מלווה לחוברת זו.

חלקה האחרון של העבודה כולל נספח – נמל תל אביב. נמל תל אביב ממערב לשטח מתחם 'יריד המזרח' עבר בשנים האחרונות תהליך של פיתוח ושדרוג ומהווה כיום 'עוגן' משיכה מוצלח לעיסוקי תרבות ופנאי שונים. הנספח מציג בקצרה סקירה היסטורית, מיפוי מבנים קיימים ותיעוד צילומי של המצב הקיים. מן הראוי להקדיש לאזור זה עבודת תיעוד היסטורית ואדריכלית עצמאית אשר תוכל להרחיב את המובא בנספח זה ותאפשר שימור כמה מערכיו ההיסטוריים של הנמל.

היקף העבודה הדנה במתחם 'יריד המזרח' רחב והחומר המובא בה רב מתוך כוונה שישמש את קובעי המדיניות בעבודתם השוטפת הן כמקור ידע ובסיס להעמקת המחקר והלימוד והן ככלי עזר בעת קבלת ההחלטות בנוגע לעתיד השטח אשר ייחודו במרחב האורבאני והמטרופוליני של תל אביב אינו מוטל בספק. שטח שהינו בעל ערכים היסטוריים – תרבותיים – אדריכליים – מתחמיים – אורבאניים וכמובן כלכליים חשובים. שטח שראוי כי ישמש את כלל הציבור והתושבים בעיר ויהווה מוקד משיכה לתרבות הנופש והפנאי באופי הפעילויות שתבצענה בו תוך כדי ניצולו לטובת יזמויות כלכליות נכונות ההולמות את אופיו ההיסטורי ואשר תאפשרנה המשך פיתוחו ושמירתו. אנו תקווה כי כל אשר הובא במחקר זה יתרום לשימור מתחם 'יריד המזרח' והמבנים המקוריים שבו.

 <p>עיריית תל-אביב - יפו המחלקה לשימור מבנים</p>	ספטמבר 2007	מבוא ותודות	'יריד המזרח' תיעוד היסטורי ואדריכלי	אדר' אחראית עדי סלע וינר	אמנון בר אור אדריכלים בע"מ רח' אחד העם 9 (מגדל שלום) ת"א 65251 טל': 03-5163082, פקס: 03-5163079 www.amnon-baror.com
---	-------------	-------------	---	-----------------------------	--

תודות

(על-פי סדר א"ב)

- נאוה ברנע - על האיסוף הבלתי נלאה של חומרים ייחודיים והצילומים הטובים
 - מיכל גולן - בתו של אריה אלחנני, על התמונות המקוריות באיכותן הגבוהה המובאות בעבודה זו
 - שחר מזרחי - על החומר הרב שאסף והעמיד לרשותנו
 - הניה מליכסון - על תמונותיו של הצלם קורט ברמר אשר נמסרו באדיבותו של מר רענן שמואלי
 - ליעד נודלמן - על העזרה בהכרת שטח הנמל והתצלומים ההיסטוריים המרהיבים חברת 'אוצר מפעלי ים'
 - מנואלה פולר - בתו של אלכסנדר יבזרוב (עזר), על שיחות הטלפון והמוטיבציה הרבה שהחדירה בנו והרצון הרב לעזור
 - אריה פישמן - על המפות והתצא"ות ההיסטוריות
 - שי פרקש - על פרטי המידע והתצלומים ההיסטוריים הייחודיים שהובאו בעבודה זו וההתלהבות הרבה לעזור לנו
 - עופר רגב - על הסיוע, על הידע ועל האדיבות הרבה שבמסירת המידע והרשימות הכתובות שחלק עימנו
- וכמובן לאדר' ירמי הופמן ואדר' עמיר פלג במחלקת שימור בעיריית תל אביב-יפו, על שהזמינו עבודה זו, אשר פתחה לפנינו עולם רחב ומרתק של ראשית העשייה היהודית-ציונית בתל אביב ופרק חשוב באדריכלות המודרנית בעיר.
- ועוד תודות לאדר' צדיק אליקים, אדר' סיגל דויד-קונדה, אדר' יורם רז, אינג' יעקב שפר ומר שלומי רצאבי מגנזך ההנדסה בעיריית תל אביב-יפו ולצוות המשרד.
- בעיקר ברצוני להודות לאדר' עדי סלע וינר אשר הופקדה על המלאכה הרבה שבלימוד החומר הקיים והבאתו עד לכדי כתיבת עבודה רחבת היקף זו. ביסודיות רבה ובכישרון יוצא דופן השכילה עדי להאיר פינה אפלה זו בזיכרון המשותף שלנו, בתקווה שהמתחם יואר מחדש ובתבונה.

אדר' אמנון בר אור

ספטמבר 2007

 <p>עיריית תל-אביב-יפו המחלקה לשימור מבנים</p>	ספטמבר 2007	מבוא ותודות	'יריד המזרח' תיעוד היסטורי ואדריכלי	אדר' אחראית עדי סלע וינר	אמנון בר אור אדריכלים בע"מ רח' אחד העם 9 (מגדל שלום) ת"א 65251 טל': 03-5163082, פקס: 03-5163079 www.amnon-baror.com
---	-------------	-------------	--	-----------------------------	--

עיריית תל-אביב - יפו
המחלקה לשימור מבנים

ספטמבר 2007

מבוא ותודות

'יריד המזרח'
תיעוד היסטורי ואדריכלי

אדר' אחראית
עדי סלע וינר

אמנון בר אור אדריכלים בע"מ
רח' אחד העם 9 (מגדל שלום) ת"א 65251
טל': 03-5163082, פקס: 03-5163079 www.amnon-baror.com